

Laczkó Sándor

Hazugság és politika¹

*„Dicső atyának sarja! Míg ifjú valék,
Lassú nyelvem volt és gyors kezem magamnak is.
Az élet iskolája megtanítá rá:
Mindenben a nyelv úr a földön, nem a tett.”*

Szophoklész: *Philoktétész*

Szophoklész, Platón és Machiavelli nyomán jól tudjuk, hogy a hazugság a politika esetében nem föltétlenül morális kategória, s hogy a politika egy elérendő cél érdekében sokszor pusztán megbocsátható és szükséges eszközként tekint a hazugságra. Sőt korunk átlagpolgára szemében a politika egyenesen a hazugság és a szélhámosság szinonimája. De vajon ténylegesen így volna ez? Miért oly csábító ez a hamis leegyszerűsítés, miszerint a politika esszenciája a hazugság? Ha ugyanis a politikára pusztán a hazugság birodalmaként tekintünk, akkor azt feltételezzük, hogy mesterkedései tőlünk teljességgel függetlenek, s mi magunk mindössze ártatlan és véttlen áldozatai vagyunk hazugságainak. Holott valójában hamis reményeink, önáltató illúzióink, megalapozatlan vágyaink és elvárásaink generálják a politika hazug megnyilvánulásait. Nem kétséges, hogy miközben eszközként kiaknázza a hazugság valamennyi lehetőségét, a valóság meghamisítása, átformálása *lényegében saját pszichénkből* fakadó készletet folyamatában megy végbe. Egy vágyott valóság elérése érdekében mi magunk hamisítjuk és formáljuk át a valóságot tévhiteink, illúzióink által, s a politika csak él (vagy éppen visszaél) ezen pszichés beállítottságunkkal. Röviden fogalmazva, a politikai hazugság az emberi jellem önámítási hajlandóságából táplálkozik, arra alapoz, illetve azt elégíti ki. A politikai hazugság természete valójában az emberi természet hazugsághoz való viszonyából ered. Tehát nem a politika teremti meg mesterségesen a hazugság iránti keresletet, hanem csak kielégíti az önbecsapás emberi természetből származtatható igényét. Ám nyilvánvalóan különbség van a politikai hazugságok között azok mértéke, célja, körülményei és következménye tekintetében, mint ahogyan lényeges az is, hogy a politika melyik szereplője hazudik. A politikában is létezik jótékony hazugság, amely egyenesen teljesítményre ösztönöz, vagy éppen olyan igazság, amelynek kimondásától tartózkodni kell, mert vállalhatatlanok a következményei.

Kétségtelen, hogy a hazugság az emberi természet kiiktathatatlan sajátossága, így az élet természetes eseménye. Megnyilvánulásai átszövik, sőt olykor uralják személyiségünket, ki- és megkerülhetetlenül beleütközünk. Komplex jelenség, amely a közösségi lét és az egyéni élet teljességét érinti. Identitás meghatározó, önazonosító szerepe van, s ennyiben sokszor valóban veszedelmes jelensége. Ugyanakkor minden ember és minden közösség számára evidencia, hogy az igazmondás alapvetően helyes és jó, a hazugság pedig rossz és helytelen. Morális

¹ Laczkó Sándor (1962) – filozófiatörténész, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, illetve SZTE Klebelsberg Könyvtár, Szeged, laczkos62@gmail.com

konvenciók, szakrális szövegek és jogi paragrafusok sokasága ítéli meg negatívan, sőt tartja szankcionálandó bűnnek a hazugság különböző formáit, intve igazmondásra a közösség emberét. Lásd például a Zsoltárok Könyve 34. részének 14. versét: „tartóztasd meg nyelvedet a gonosztól és ajkadat a csalárd beszédétől”, vagy a 8. parancsolatot: ’ne tégy a te felebarátod ellen hamis tanúbizonytságot’. Miért is kell ezen szakrális intelem szerint megtartóztatnunk magunkat a csalárd beszédétől és a hamis tanúbizonytságtól? Mert annak következménye van. Isten elfordul a csalárd és hamis embertől, akinek így bűnhődnie kell.

És mégis. Minden tiltás, intés és feddés ellenére tere van a hazugságnak. Tudatos vagy ösztönös módon mindannyian hazudunk. A hazugság maszkja identitásunk része, hozzánk tartozik. Ám a hazug(ság) álarca nagy és megfejthetetlen misztérium. Valódi rejtély. Mert elrejt, elfed és teret enged a bizonytalanságnak, kikezdi a bizonyosságot, képlékennyé teszi a valóságot, így démoni és veszedelmes. Az ön- és valóságleplezés, az önelrejtés, illetve az ön- és valóság átalakítás démona. Ám ebben az esetben az egyén és a közösség számára is időzített bomba. A bizonytalanság, az esetlegesség és a támpont nélkülség félelmetes masinériája. A bizalom-elve épülő létezőmód veszedelmes ellensége. Csoda hát, ha negatív a megítélése? Cseppet sem meglepő, hogy szakrális intelmek, erkölcsi normák, jogi kódexek és filozófiai alapvetések szűkítik le a számára rendelkezésre álló teret.

Kant egyenesen úgy vélekedik, hogy „Az ember mint [...] morális lény [...] önmagával szemben igazmondásra van kötelezve. [...] Az ember önmaga, mint pusztán morális lény iránti kötelesség legnagyobb sérelme az igazmondás ellentéte: a hazugság. [...] A hazugság lehet külső vagy belső. Az előbbi esetén a másik, az utóbbinál saját szemünkben válunk megvetés tárgyává, és sértjük meg a személyünkben lévő emberiség méltóságát. [...] A hazugság az emberi méltóság elvetése és [...] megsemmisítése.”² Kant értelmezésében módunkban áll ugyan becsapni önmagunkat és másokat, de ne tegyük. Miért ne? Mert az ember igazmondásra kötelezett volta a főszabály, amelytől minden eltérés a méltóság megsértését, ezáltal az embernek, mint morális lénynek a megsemmisülését hozza magával. Ezért kötelessége, belső parancsának része az igazmondás. Önmagával és másokkal szemben egyaránt.

Bár kultúránk etikai kódexei alapvetően az igazmondásra ösztönöznek, aligha lehetséges minden körülmények között igazat mondani, mert ebben sokszor gátol bennünket a jó szándék, a tapintat, önmagunk és mások védelme, vágyaink beteljesülésének az igénye vagy éppen az igazság (valóság) ismeretének a hiánya. Miért ne vezethetnénk félre akár önmagunkat, akár másokat merő tudatlanságból azáltal, hogy nem ismerjük az igazságot, lévén hogy a valóság ténylegesen el van rejtve előttünk? Bár igaz, hogy „Kutya nehéz úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot.”³ Ám az is lehet, hogy akkor lehet csak igazán.

A vágy villamosában Blanche tökéletesen megfogalmazza az emberi természetben megnyilvánuló vágyat a hazugság varázslatára: „Megmondom, nekem mi kell. Varázslat. Igen, igen, én varázslattal szeretném megajándékozni az embereket. Én mindent elváltoztatok a kedvükért. Nem az igazat mondom, hanem azt, aminek igaznak kellene lennie. És ha ez bűn, hát akkor kár-hozzam el érte!”⁴ A gondolat ugyan szép és csábító, de ön- és közveszélyes is egyben. Blanche

² Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikája*. Ford. Berényi Gábor. Bp. 1991. 545.

³ Esterházy Péter: *Harmonia Caelestis*. Bp. 2013. 9.

⁴ Tennessee Williams: *A vágy villamosa*. = *Drámák*. Ford. Bányay Geyza et al. Bp. 2001. 198.

igyekszik elhitetni magával valamit, „aminek igaznak kellene lennie”, miközben tudja, hogy nem az. De hol van itt az önbecsapás, ha Blanche tudja, mi az igaz? Természetesen ott, hogy a két valóság – a tényleges és a vágyott – feloldhatatlan ellentétbe kerül egymással. S ha az Édenkertbe nem is hazudhatja vissza önmagát, önámítása révén Blanche egy másik valóságot varázsol magának, mint ahogyan önámító énünk is mindannyiszor ezt teszi. Szembenézni saját hazugságainkkal, reflektálni hazugság-mechanizmusainkra, talán ez az egyik legnehezebb feladat. S ez az, amit Blanche elmulasztott. S ez az, amit Ibsen *A vadkacsa* című drámájában Hjalmar Ekdal szintén elmulasztott. Ibsen kérdése, miszerint szabad-e illúzióitól, önámító tévhiteitől megfosztani az embert, ha jobbat nem tudunk számára nyújtani, nyomasztó dilemma. A kijózanító szembesítés által az ember éppúgy elveszítheti lába alól a talajt, mint az illúziók varázsvilágában maradás által. *A vadkacsa* Relling doktorának szavai szerint azonban „aki megfosztja az átlagembert az élete nagy hazugságától, a boldogságát veszi el tőle!”⁵

S ha mindezt a politika nyelvére fordítjuk, akkor nyilvánvaló, hogy a politika mindig a számunkra vágyott valóság reményével kecsegtet. Varázsol és elhitet. Mert a politika mindig tud számunkra jobbat. Olyat, amit azután vágyvezérelt érzelmeink fogságában magunk is elhiszünk. Ezáltal pedig a politika cinkostársai leszünk.

Nem kétséges, hogy vágyaink és hamis reményeink olykor felülírhatják a tényeket és a valóságot, s ezek számtalanszor vezetnek az illúziók világába. Roger Scruton egy gondolata kiválóan bemutatja mindezt. „A pesszimizmus hasznának tanulmányozása feltárja az emberi természet egyik legérdekesebb vonását, nevezetesen azt, hogy a nyilvánvaló tévedéseket a legnehezebb megcáfolni. [...] az ok az ésnél mélyebben keresendő, olyan érzelmi szükségletekben, amelyek minden eszközzel megvédik magukat, és nem mondanak le a könnyen szerzett illúziók vigaszáról. Ezek sokszor olyan alacsonyabb szintű hiedelmek és érzelmi reakciók, amelyek fajunk számára egykor hasznosak lehettek, de többé már nem azok, viszont huzalozva vannak az emberi agykéregben, nem rendítheti meg őket olyan gyenge valami, mint egy érv.”⁶ Nos igen. Becsapni önmagunkat (vagy a másikat) könnyebb, mint meggyőzni magunkat (vagy a másikat) arról, hogy be vagyunk (van) csapva. Elszántan ragaszkodunk tévhiteinkhez. Scruton érzelmi szükségletekről, illúziók vigaszáról, mélyen gyökerező tévedéseinkhez való ragaszkodásainkról, egyéni és kollektív előítéleteinkről ír. Másként fogalmazva önmagunk megtévesztésének mechanizmusáról. Arról, hogy mennyire ragaszkodunk saját magunk teremtette világunkhoz, hamis képzeleteinkhez és illúzióinkhoz. S ha ez így van, akkor a politika úgymond csak segít nekünk az általa kínált valósággal abban, hogy megélhessük vágyainkat és illúzióinkat. Elhitetni egy fiktív valóságot, életet lehelni egy konstruált valóságba – valóban ez lenne a politika lényege? Az elhitetés maga? Minden bizonnyal. Bár cseppet sem mindegy, hogy milyen az a valóság, amit el kíván hitetni velünk, amit el próbál adni nekünk. Jobb lenne egy megnyugtató hazugság, mint a nyugtalanító igazság? A politika azt a reményt sugalmazza, akár hazugságok árán, hogy képes számunkra egy jobb valóságot teremteni, mi pedig saját megalapozott vagy hamis reményeink folytán készségesen válunk a politikai hamisságaradat fogyasztóivá.

⁵ Henrik Ibsen: *A vadkacsa*. = Uő: *Három dráma (Nóra, A vadkacsa, Solness építőmester)*. Ford. Németh László, Bart István, Hajdu Henrik. Bp. 1995. 206–207.

⁶ Roger Scruton: *A pesszimizmus haszna és a hamis remény veszélye*. Ford. Csordás Gábor. Bp. 2011. 8.

Szophoklész *Philoktetes* című drámájában a hazug szó, az elferdített beszéd a (politikai) siker záloga. Neoptolemos (Akhilleus fia) és Odüsszeusz párbeszédéből egyértelműen ez derül ki. A cél Philoktetes ijának a megszerzése, mert csak az íj használata vehet véget a trójai háborúnak, s csak a háború befejeztével nyugszanak meg a lelkek. Az íj megszerzése azonban ravaszságot, hazugságot igényel, s ennek, mint politikai fegyvernek a bevetése lehet csak a siker kulcsa.

Neoptolemos: Nos, mit kívánsz, szólj!

Odüsszeusz: Hogy Philoktetes szívét / Ravasz beszéd művészetével törbe ejtsd. / [...] Tudom fiam, hogy a természet tégedet / Nem csalfaságra, cselekedésre oktatót, / De szép a győzelem jutalma, rajta hát / Merészelj! Aztán újra igazak leszünk. [...]

Neoptolemos: Én csalfaságra nem születtem / [...] / Erővel én őt elragadni kész vagyok / De csellel nem [...]

Odüsszeusz: „Dicső atyának sarja! Míg ifjú valék, / Lassú nyelvem volt és gyors kezem magamnak is. / Az élet iskolája megtanította rá: / Mindenben a nyelv úr a földön, nem a tett.”

Neoptolemos: Nem azt kívánod, hogy nyelvem hazug legyen?

Odüsszeusz: Philoktetesen, mondom, csellel végy erőt.⁷

Nos, akkor a (hazug) szavak vagy a (becsületes) tettek irányítják valójában a világot? Szophoklész leírásában az elferdített beszéd, a hazugság, a cselvetés, az elhitetés erőteljesebben formálják a valóságot, s vezetnek politikai sikerre, mint a jellemeszilárdságból fakadó becsületes tettek. Végző soron Szophoklész drámájában a jó cél versus rossz eszköz problémájába ütközünk. Az általa megfogalmazott politikai morál megengedi, sőt egyenesen igényli a hazug szót, akkor, ha az „megment és célhoz vezet”. Ezen politika eszköze a ravaszság, a csalás, a lezüllesztett szó, a hazug beszéd. A becsületes tettekkel és a tisztességes, egyenes beszéddel nem lehet sikert elérni, csakis az elferdített szavak, a hamis beszéd az, ami célhoz vezet. S ha a cél jó (mitől is lesz az?), a rossz és nemtelen eszköz megengedett. Ha pedig a siker már a kezünkben, „Aztán újra igazak leszünk”.

Platón *Gorgiász* című dialógusában lényegében hasonló a problémafelvetés. Itt a rábeszélés, a rászedés, az elhitetés az, ami a tömegek feletti hatalom feltétele.

Gorgiász: A legfőbb jó az a képesség, hogy beszédeinkkel meggyőzzük a bírakat, [...] tanácsnokokat, [...] polgárokat. Beszéded hatalmával szolgálóddá teszed az orvost, [...] aki értesz hozzá hogyan kell szónokolni, s a tömeget okoskodással meggyőzni.

Szokratész: [...] a szónoklást. Ha jól értem, a rábeszélés művészetének mondd.

Gorgiász: [...] Fő törekvésem csakugyan ez.

Szokratész: Hogy mi tulajdonképpen a dolgok természete, azt éppen nem kell tudnia, elég, ha a rábeszélésnek valami fortélyát kieszeli, hogy a tudatlanok előtt úgy lássék, mintha többet tudna a tudóknál.⁸

⁷ Sophokles: *Philoktetes*. Ford. Csengeri János. Kvár 1919. 55–95.

⁸ Platón: *Gorgiász*. 452e.

Gorgiász és Szókratész a valóság (jelenség) képlékenységről, vagyis a látszatról beszél. Arról, hogy a szónok számára nem a valóság, vagyis maga az igazság a fontos, hanem az, amit „hatalma” érdekében igazként tud elhitetni. Végső soron tehát becsapja hallgatóságát. A rétor agyafürtan tud bánni az emberekkel, hízélgés és csalárdság révén lépze csalja a hiszékenyeket. Elhíhet valamit igazként, ami valójában nem az. A sokaság fölötti hatalmának pedig ez az alapja. Gorgiász álláspontja ugyan a valóságkreálás hatalmával kecsegtet, de a probléma éppen az, hogy mesterkedése által magát a konkrét valóságot teszi lényegtelené. Mintegy elsasszézík a valóság elöl, és egy másik, fiktív, ám híhető valóságot tár fel, hítet el. Ugyanúgy, mint a hazug ember, aki ugyan tudja az igazat, de ehhez képest mégis mást mond, vagyis szándékosan megtéveszt. Ám nem feledkezhetünk meg arról, hogy Platón számára a legnemesebb emberi tulajdonság az igazságszeretet. Az igazságszerető ember pedig a hazugságot elveti, sőt gyűlöletesnek tartja. „Nem tudod, hogy a [...] hazugságot [...] minden isten és ember gyűlöli? [...] Senki nem akar [...] szándékosan becsapódni és tévedni önmaga lényegében és a legfontosabb dolgokban, hanem éppen mindennél jobban attól fél, nehogy ilyen helyzetbe kerüljön.”⁹ Az igazságszerető ember pedig „Sohasem hazudik, a hazug szót szándékosan sosem fogadja el, hanem gyűlöli, és csak az igazságot fogadja el”. Nos valóban úgy lenne, hogy az igazság iránti vágy, az igazságszeretet ugyanúgy az emberi természetbe van kódolva, mint a hamisság, a hazugság? S ha igen, melyik a domináns? Pusztán az életszituáció, netán a manipulált politikai (köz)beszéd dönténé el?

Machiavellitől szintén nem áll távol az a gondolat, hogy a sikeres hazugság lenne a sikeres kormányzás záloga. *A fejedelem* című művébe foglaltak szerint attól sikeres a politika, ha művelője sikeresen hazudik és színlel, sőt szerinte többre visz a politikai csalárdság, mint az egyenes út. „Napjainkban mégis azt tapasztaljuk, hogy a szószegő uralkodók vittek véghez nagy dolgokat, kik az emberek eszén kifogtak; ezek végül is többre vitték, mint akik igazul cselekedtek. [...] A bölcs uralkodó tehát ne legyen szótartó, ha ez a magatartás kárára válik, s ha az okok, melyek miatt ígéretet tett, megszűntek. Ha az emberek jók lennének, ez az elv kárt okozna; de mert gonosz indulatúak, nem tartanák meg adott szavukat veled szemben; így hát neked sem kell megtartanod velük szemben. Különben is a fejedelem mindig talál rá alkalmat, hogy csalárdságát jó színben tüntethesse fel. [...] De ezt a természetét jól el kell titkolnia, és nagy szenteskedőnek és színlelőnek kell lennie: olyan ostobák az emberek, s olyannyira csak a mának élnek, hogy aki be akarja csapni őket, mindig megtalálja köztük a maga emberét.”¹⁰

Ugyanakkor tévedés volna azt gondolnunk, hogy Machiavelli a „Légy mindig rossz!” gondolatát sugalmazná. Sokkal inkább azt, hogy a fejedelem folyamodjon a rosszhoz, ha egy magasabb rendű jó ezt megkívánja.

Mégsem mindenki esetében elfogadott, még jó cél érdekében sem, hogy a politika lényege és legfőbb eszköze a hazugság. Bibó István számára ugyanis a hazugság és a politika teljességgel más viszonyban van. „A politikum területe ugyan nem annyira közvetlenül anyagi jellegű,

⁹ Platón: *Az állam*. 382a.

¹⁰ Niccoló Machiavelli: *A fejedelem*. Ford. Lutter Éva. Bp. 1987. 96.

hogy ott minden hazugság oly közvetlenül és hamar megbosszulná magát, mint pl. a műszaki alkotás vagy a termelés területén, azonban nagyon is központi jelentőségű ahhoz, hogy hazugságai idővel végzetesekké ne váljanak. Az általánosan elterjedt ellenkező nézetel szemben le kell szögeznünk, hogy a politikában hazudni nem lehet. Pontosabban: lehet itt-ott hazugságokat mondani, de nem lehet hazugságra politikai konstrukciókat, politikai programot felépíteni.¹¹

Sőt a politika feladatát is másban látja Bibó. „Mindennemű társadalomreform, [...] egyedül igazolható célja a társadalomban lévő félelemmenyiség, erőszakmenyiség és gyűlöletmenyiség csökkentése.”¹² Bibónál még ezen célok érdekében sem lehetséges a hazugság, pontosabban jó cél érdekében sem tartja megengedettnek, hogy politikai stratégiává váljon a hazugság. Idejétmúlt lenne ez a felfogás, vagy netán érvényesek lennének Bibó megállapításai ma is?

A politikában hazudni nem szabad, avagy valóban elfogadott és szinte kötelező? Kell-e, szabad-e szövetségre lépnie a gonosszal? Ha a cél elérése megkívánja, ténylegesen élnie kell a hazugság eszközével? Szophoklész és Machiavelli szerint a jó cél érdekében egyértelműen igen. Mondandójuk ebben a tekintetben egybecseng. Bibó István szerint viszont a politikában hazudni nem lehet. Még jó cél érdekében sem, hisz a politika hazugsága mindig lelepleződik, így többet árt, mint használ.

Gabriel Liiceanu viszont éppen Szophoklész, Platón és Machiavelli nyomán szögezi le: „Azt az iszonyú és ismeretlen tényt, hogy az ember bukott világában egy nagyobb mértékű rossz elhárításához és a (köz)jó eléréséhez kötelező kapcsolatba lépni a rosszal. A klasszikus, elsőfokú erkölcs, a moralisták, a filozófusok és a következtetések erkölcsé megremeg e tény hallatán. Mert az elsőfokú erkölcs megremeg bármely hazugság, bármely csalás, bármely gyilkosság előtt. Az elsőfokú erkölcs nem képes megvédeni magát a nagy és végső rossztól, amely rátörhet és végleg lerombolhatja. [...] Szophoklész és Machiavelli fedezi fel: hatásosan a jó csak a rossz által védhető meg a rossztól. [...] ha nem folyamodsz ezekhez, amikor szükség van rá, akkor a magad ártatlanságával és jó szándékával a rossz hatalomra jutását segíted. [...] A feladat az, hogy egy megfelelő vezetőt találjunk, egy jó embert, aki kész azonosulni a rosszal a nemes célok eléréseért. Az ilyen ember ritka madár, a jó emberek visszahúzódnak a rossz elől, a rossz embereket pedig nem érdeklik a nemes célok.”¹³

Miről is beszél itt Liiceanu? Azt a gondolatot fogalmazza meg, hogy a politikában a jó ügy érdekében elkerülhetetlenül szövetségre kell lépni a gonosszal. Ám a jó cél mintegy megnevesíti a rossz eszközt. S főként Machiavellire hivatkozva elveti azt a moralista álláspontot, hogy a rossz eszköz magát a jó célt rontaná meg.

Változtatnak-e a hazugsághoz való viszonyunkon a tömegdemokrácia, a tömeg-, illetve információs társadalom körülményei? Úgy tűnik, igen. A politikai hazugság tekintetében más problematika áll előttünk ma, mint korábban bármikor. Az információs hálózatok és a közösségi média világában a valóság végképp virtuálissá, képlékennyé és illékennyá vált, a hozzá (és önmagunkhoz) fűződő viszonyunk pedig a szempontok és választási lehetőségek túlkínálata

¹¹ Bibó István: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. = Uő: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet 1945–1949. Vál. Huszár Tibor. Bp. 1986. 590.

¹² Bibó István: *Az európai társadalomfejlődés értelme*. = Uő: *Válogatott tanulmányok*. Harmadik kötet 1971–1979. Vál. Huszár Tibor. Bp. 1986. 39.

¹³ Gabriel Liiceanu: *A hazugságról*. Ford. Karácsonyi Zsolt. Bp. 2013. 40–42.

miatt esetlegessé. Korunk tömegtársadalmában a tényeket és a valótlanságokat sokszor alig lehet megkülönböztetni, az igazság elrejtett, s nehezen hozzáférhető. Világunk végképp pusztta fikcióvá vált volna? S ha igen, akkor hogyan befolyásolja mindez a közjót és a róla szóló diskurzusokat? Változik-e mindettől a politika igazsághoz való viszonya és valóságkonstruáló természete? Netán épp annak a paradigmaváltásnak vagyunk tanúi, hogy a valóság végképp a politika és a 21. századi technológia játékszerévé vált volna?

A technológiai fejlődés mára ugyanis lehetővé tette, hogy bármiből lehessen valóság és hamisítvány, objektív tény, vagy álhír. Ami így létrejön, az egy alternatív valóság, ahol a hazugságokat igazságként fogadják el. S ha ez így van, akkor nincs többé igazság, sőt valóság sem. Az „igazságon túli világ” színlelt és manipulált valóságában nehéz tetten érni az igazságot, az emberi fejekben bármi átírható. A közösségi média felületei mindezt valóban lehetővé is teszik. A versengő manipulált valóságok végső soron egyéni és kollektív hiteken, sztereotíp beidegződéseken nyugszanak, s ez rossz hír mindannyiunk számára. Mégpedig azért, mert az ember belefárad az igazság kutatásába, s megelepszik a kvázi valóság, az elhíttett igazság világképével, megfeledezve arról, hogy a tényszerű valóság traumatikus módon akár a feje is omolhat. A tömegtársadalmakban, az információs technológia fejlődésével, a nyilvánosság csatornáinak változásával a közösségi oldalak felületei tág teret engednek a valótlanságok terjedésének. Ezen körülmények között sokkal nehezebben lepleződik le a politikai hazugság, vagy ha lelepleződik is, nem hisszük el, mert vágyvezérelt valóságképünk nem engedi meg.

Tömegtársadalmakban teljességgel megváltozik a hazugság terítésének mechanizmusa és természete is. A valóságot manipuláló, deformáló technológiák ugyanis sokkal gyorsabban fejlődnek, mint az átlagos emberi psziché és elme azon képessége, hogy befogadja, megértse és ellenőrizni tudja az ezen technológiák által megjelenített valóság igazságtartalmát. A hazugság így sokkal gyorsabban terjed, mélyebben beépül, és nagyobb hatásfokkal befolyásol egy közösséget, mint az igazság. A politikai hazugság esetében ez különösen igaz. A nyilvánvaló hazugságokat is könnyedén el lehet hitetni, s ez nem pusztán propagandacélokat szolgáló aktus, hanem a politikai erőt, sőt az erőfölényt demonstrálja. A valóság nem számít, a politikát a tények többé már nem korlátozzák semmiben, hisz valóság sincs, illetve csak annyiban van, amennyiben a politika életre lehel.

De mégis miért fogyaszthatóak ennyire a politika hazugságai? Miért, hogy az álhírek, a hamisságáradat jobban hatnak az emberekre, mint a valódi hírek és maga az igazság? Talán épp azért, mert kiszínezik az egyébként szürke és átlagos hétköznapi életet, és a valóság megértésének a látszatával kecsegtetnek. Az új technológia a hazugságok terjesztésében azért sikeres, mert az emberi psziché beállítottsága, vagyis az emberi természet ezt lehetővé teszi. Története során mindig is fikciók világában élt az ember. Annyiban más, ami most történik, hogy a 21. századi technológia jobban kiszolgálja, a politika pedig jobban kihasználja az ember viselkedésére szabott valóságkreatálás igényét. Korunk embere pedig egyre inkább eltéved a valóság és valótlanság kiismerhetetlen birodalmában. Lehet, hogy ez minden kor emberével így volt, a fejekben mindig démonikus zavar lehetett, csak most ez nyilvánvaló és nyíltan megjeleníthető. Éppen ezért rémisztő. Félő, hogy a valóság végül traumatikus módon fogja ránk rúgni az ajtót. A politika ugyan továbbra is marad az elhíttetés művészete, de immáron eszközkészlete, technikai repertoárja sokkal gazdagabb. Sőt maga is egyszerre válik ezen technológia hasznélvezőjévé, illetve kiszolgáltatójává és kiszolgálójává.

Lying and Politics

Keywords: politics, lie, self-deception, perverted speech, reality, truth, mass society, social media, fake news, firehose of falsehood, Machiavelli

Lying is an immutable part of human nature, thus a natural occurrence of life. The existence of political lies stems from the self-deceptive nature of humans. Norms of political ethics laid down successively by Sophocles, Plato and Machiavelli allow and require perverted speech, that politics blends with the wrong, given that right can only be protected from wrong with the use of some wrong. Conversely, István Bibó claims that lying in politics is forbidden under all circumstances. But in today's mass society, in the era of fake news we can hardly distinguish fact from fiction. Technological advancement has made it possible to present basically anything as truth or a falsehood. Under such circumstances, it is much harder for a political lie to get exposed. New technologies are successful at spreading falsehoods because of that same self-deceptive nature of humanity. Politics is still the art of making the people believe in something, be it true or false, but the range possibilities for doing so are far wider today than ever before in our history, see the technique referred to as the firehose of falsehood.